

Dražen Živić (ur.): ***Victor quia victima. Nada za Hrvatsku***, Zagreb – Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda i Ogranak Matice hrvatske Vukovar, 2012, 220 str.

Recenzija i prigodno razmišljanje

Mirko Mataušić
mirko@trazimo-istinu.com

Povodom 20. godišnjice stradanja Vukovara izišao je zbornik radova simpozija koji je održan 15. studenoga 2010. godine u tom gradu, mučeniku, žrtvi i heroju. Uredničko slovo je urednik Dražen Živić potpisao 25. lipnja 2011. Zbornik na 220 stranica obuhvaća 12 radova, sažetak na hrvatskom i engleskom, te kratke biografije suradnika.

Uvodno slovo urednik započinje citatom iz *Ispovijesti sv. Augustina* u kojemu se Krist naziva pobjednikom jer je bio žrtva, jer je tom žrtvom ljude od robova učinio slobodnima. Tu se povlači paralela s Vukovarom, koji je svojom žrtvom spasio Hrvatsku i omogućio joj slobodu. No urednik odmah ističe da mi, dobitnici slobode, »kao da nismo svjesni veličine i dubokog značenja te žrtve i mučeništva (...) bojimo se o tome progovoriti (...) ne želimo se vraćati u teške dane 1991. godine«. Ta se žrtva ipak ne smije zaboraviti, jer je nastala na vrednotama domoljublja, čovjekoljublja i bogoljublja, u kojima su sažeta htijenja hrvatskoga naroda i njegova borba za slobodu, samostalnost i državnu neovisnost. Stoga je na te vrednote nasrnuo agresor 1991. godine. Razorio je grad, njegove stanovnike djelomično pobio, a djelomično ponizio progonstvom i logorima, ali su oni uspjeli sačuvati te vrednote i na njima utemeljiti obnovu grada. To su prepoznali Hrvati diljem domovine koji u sve većem broju dolaze i odaju poštovanje gradu-heroju, identificiraju se s njime i žele za njega učiniti ono što je grad učinio za Hrvatsku u Domovinskom ratu.

Znanstveno-stručni simpozij, kojega su radovi sabrani u zborniku, organizirali su, povodom sjećanja na žrtve Vukovara 1991. godine, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar u suradnji s Katoličkim bogoslovnim fakultetom u Đakovu i Hrvatskom franjevačkom provincijom sv. Ćirila i Metoda, 15. studenoga 2010. pod nazivom: *Vukovar '91. – devetnaest godina poslije*. Na simpoziju su se oku-

pili teolozi, sociolozi, psiholozi, viktimolozi i antropolozi koji su, svaki sa svog stajališta, osvjetlili žrtvu i mučeništvo Vukovara. Urednik ističe da su njihovi radovi u zborniku redigirani samo jezično i pravopisno koliko je bilo potrebno, a inače se poštivala njihova autorska sloboda i stil. Stoga i svatko odgovara za podatke i tvrdnje koje su iznijeli u svojim radovima. Zahvaljuje na kraju svim suradnicima na uređenju i izdanju, te Franjevačkom samostanu koji je ugostio simpozij i sudionike.

Teološki pristup

Prvih nekoliko radova bavi se temom s teološkog stajališta. Tako članak Ivice Raguža *Vukovarske žrtve u svjetlu žrtve Isusa Krista. Obrisii teologije žrtve*, ističe najprije upitnost ideje žrtve kao puta do pobjede, jer bi uključivala ideju »krvoločnoga Boga koji treba žrtvu kako bi zadovoljio svoje potrebe«, poticala bi, osim toga, ideološko manipuliranje pojedincima radi »viših« ciljeva, posebno žrtve žena u obitelji. Takav govor o žrtvi »samo podržava nepravdu i nasilje«. U govoru o žrtvama kao »pobjednicima« može se skrivati trijumfalizam i poticati novi val nasilja, jer žrtve nerijetko stvaraju nove žrtve, posebno oni koji su u mladosti bili žrtve postaju počinitelji novog nasilja. Autor ipak misli da govor o žrtvama kao pobjednicima daje nadu za budućnost ako se na njih gleda u svjetlu žrtve Isusa Krista u njezinom biblijsko-teološkom značenju. Tu se on oslanja na odlomak iz *Ispovijesti sv. Augustina*, odakle je uzeta sintagma *victor quia victima*.

Uočava da Augustin za Isusovu žrtvu upotrebljava dvije riječi: *victima* i *sacrificium*. Prva označava žrtvu nad kojom je izvršeno nasilje. Isus kao takva žrtva raskrinkava nasilje kao zlo i, budući da se ne osvećuje nego oprašta i navješćuje ljubav, postaje pobjednikom nad zlom, uz pomoć Oca koji ga je uskrisio. A Crkva kao zajednica nasljeđuje tu praksu. No, to tumačenje – prema francuskom piscu Girardu – zastaje na pola puta, piše autor, jer Augustin kaže da je Isusova žrtva i *sacrificium*, tj. svećenički prinos sama sebe Bogu. Isus naime svojom žrtvom uspostavlja odnos između Boga i čovjeka koji je narušen istočnim grijehom. Ne tako da bi Bogu trebalo dati zadovoljštinu, nego zato što čovjek ne može postići pomirenje s Bogom vlastitim silama. Treba netko tko će žrtvom pridonijeti višak i obilje pripadnosti Bogu. A to je učinio Krist svojom žrtvom iz ljubavi. Takva žrtva kaže da čovjek posve, sa svime što ima i samim životom pripada Bogu. Čovjek daruje sebe Bogu kao dar ljubavi.

No u Kristovoj žrtvi događa se i više od toga. Dotada se žrtva shvaćala samo kao uzdizanje čovjeka Bogu, a u Kristu se Bog daruje čovjeku, trpi s njime i žrtvuje sebe iz ljubavi prema njemu. Veličinom svoje ljubavi uspostavlja pravdu. Dakle, kršćanski govor o žrtvi i pobjedi žrtve nije trijumfalizam žrtve nad počiniteljem, tako da žrtva stvara nove žrtve. To nije žrtvovanje u ime neke

ideologije. Kršćanska vjera poručuje »da su žrtve smislene i donose nadu ako su izričaj svjedočenja Boga, a time i istine i pravедnosti u ovom svijetu – kojim nerijetko dominiraju samo interesi, koristoljublje i moć jačega nad slabijim«. Smisao žrtvi iz ljubavi daje Krist svojim uskrsnućem, jer žrtva ne bi imala smisla kad bi sve završavalo smrću i ništavilom. Tada bi se nasilje samo prenosilo s generacije na generaciju. Tako se na političkoj razini često govori da su vukovarske žrtve uzrokovane idejom Velike Srbije, koja se širila nasiljem, a podnesene radi slobodne Hrvatske, koja se doduše branila oružjem, ali se može ostvariti samo na temelju istine, dobrote, slobode i ljubavi.

Zato zvuči ironično kad politička razina ističe potrebu »milosrđa« (oprosti i zaborava), ali bez pravde i istine, što je opasno i ne služi ni žrtvama ni počiniteljima. Počinitelji se nisu spremni ni ispričati, a kamoli nadoknaditi štetu. A to su uvjeti pod kojima je moguće stvarno pomirenje. Postoji opasnost da se čovjek pred takvim zlom povuče u samoću ravnodušnosti, tihog očaja i predaje pred zlom. No tada ne bismo bili u duhu Kristove žrtve koja nas poziva da ne živimo više sebi, nego da se zauzimamo za slobodu, pravедnost i ljubav.

Autor je drugog priloga, *Smisao patnje u besmislu nasilja – primjer Vukovarske patnje*, Željko Tanjić, tada profesor teologije na KBF-u u Zagrebu, a danas rektor Hrvatskoga katoličkog sveučilišta. On ističe da je nasilje u Vukovaru prouzročilo patnje i stvorilo žrtve. No potrebno je smisljeno pristupiti i patnjama i žrtvama da se one ne bi pretvorile u novi krug nasilja. Autor se stoga pita može li kršćanstvo ponuditi govor koji bi čovjeku dao smisao patnje u besmislu nasilja. Svoja razmišljanja privodi kraju citatom njemačkog teologa J. B. Metzja koji kršćansku vjeru vidi kao »praksu u povijesti i društvu koja samu sebe shvaća kao solidarno ufanje u Boga Isusa Krista kao Boga živih i mrtvih, koji sve poziva da budu subjektima pred njegovim licem«.

Fra Ivan Šarčević, profesor teologije iz Sarajeva, u svom članku *Opraštanje neznanja*, upozorava na to kako je Isus s križa molio za svoje mučitelje da im Bog oprost i jer nisu znali što čine. U toj neshvatljivoj rečenici očituje se radikalnost Isusove vjere. Zločinci su doduše znali zlo koje čine, ali nisu znali veličinu Božje ljubavi koja to zlo okreće u dobro. U potpunom pouzdanju u milosrdnoga Oca, u vjeri bez ljudskog i božanskog oslonca, Isus opraštanjem spašava i žrtve i počinitelje i poziva ih na novi život. Radikalna vjera u Boga koji oprašta i ubojstva nevinih, vraća povjerenje u čovjeka – i u žrtvu i u počinitelja. Na kraju autor piše da bi vezivanje ljudske patnje i žrtve s Isusovim križem ostalo nepotpuno i nevjerođostojno, čak licemjerno i lažno, ako ne bi uključivalo opraštanje neznanja.

Na temelju izvornih franjevačkih spisa, osobito najstarijih životopisa, fra Nikola Vukoja, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, objavljuje tekst *Žrtva u životu i nauku Franje Asiškoga*, u kojem iznosi neke elemente koji obogaćuju shvaćanje, prihvaćanje i življenje žrtve i žrtvovanja u vlastitom životu Vukovaraca i ostalih žrtava Domovinskog rata. Franjin odnos

prema žrtvi može se shvatiti samo iz perspektive kršćanske vjere kojoj je cilj suobličiti čovjeka Kristu. U toj vjeri čovjek može bol podnositi s radošću. Radi toga žrtva mora biti povezana s istinskim praštanjem i pomirenjem, štoviše zauzimanjem za dobro onih koji su nanijeli nepravde i prouzrokovali žrtve. Franjo se obraća konkretnom čovjeku u njegovim okolnostima života, te je on za Franju istinski čovjek, sličan Bogu, samo ukoliko je u stanju smireno podnositi sve nevolje i praštati svima, a to znači nikad zlom uzvratiti zlo. Tako onda može imati život ispunjen mirom i radošću, u slobodi od svakoga zla.

Starozavjetna teologija žrtve i ideja mučeništva naslov je teksta koji je napisao fra Darko Tepert, profesor teologije na KBF-u u Zagrebu, a na temelju analize odgovarajućih starozavjetnih tekstova koji se bave žrtvom i žrtvenim obredima, kao i onih tekstova koji povezuju žrtvu s pojmom mučeništva. U prvom dijelu opisuje raznolikost žrtava od kojih neke ostvaruju pomirenje između Boga i ljudi, druge postižu obredno čišćenje neke osobe, treće izriču zahvalnost Bogu, četvrte jamče ostvarenje Božjih obećanja. U drugom dijelu obrađuje razvoj promišljanja o žrtvi i mučeništvu na temelju teksta Deuteriozaije, gdje je riječ o sluzi Božjemu koji sebe žrtvuje za druge, zatim Druge knjige o Makabejcima, koja opisuje mučeništvo starca Eleazara i sedmorice braća koji život prinose za svoje grijeha i za svoj narod, i konačno Knjige Mudrosti, prema kojoj je Bog pravednike »stavio na kušnju i našao da su ga dostojni«. Nakon kratkog spomena tzv. intertestamenarne literature, autor zaključuje da starozavjetni pravednik prinosi svoj život iz tri razloga: 1) da ne bi napustio vjernost Bogu; 2) da bi tako mlađim naraštajima dao pravi primjer; 3) da bi prinio žrtvu paljenicu koja, poput paljenice uzdignute na oltar na Dan pomirenja, oslobađa od grijeha, kako pojedinca tako i narod. Nečija osobna žrtva dobiva tako smisao za ostale ljude i za kasnije naraštaje. Pravednikova žrtva uvijek u Starom zavjetu ostvaruje blizak odnos s Bogom. Stoga se nikako ne bi moglo reći da je žrtva neke osobe ili skupine osoba besmislena. Smisao joj daje pravednost, osobno predanje i Bog.

Biblijski moral u Novom zavjetu nezamisliv je bez djelovanja Duha Svetoga. To djelovanje događa se po Isusu Kristu, koji je uskrišen »primio od Oca Obećanje, Duha Svetoga, i izlio ga« na učenike od kojih onda nastaje Crkva. To u tekstu *Duhovni identitet. Dvoznačnost oponašanja/nasljedovanja Krista* ističe fra Mario Cifrak, profesor na KBF-u u Zagrebu. Čovjek stoji u odnosu prema Bogu Ocu i Sinu Božjemu. Taj je odnos sinovski i on se uspostavlja tako da oponašamo ili nasljedujemo Sina sve do odvažnosti darivanja vlastitoga života. Taj stav je prisutan već u prvim kršćanskim zajednicama. No postoji i krivo oponašanje Krista, po kojem čovjek hoće zauzeti njegovo mjesto, a to bi bilo sotonski, kao zli vinogradari koji su ubili baštinika da bi zaposjeli njegovu baštinu. Zato se nasljedovanje mora događati u Duhu Božjemu koji ljude suobličuje Kristu, osobito u žrtvi ljubavi. Ističe se dakle mogućnost krivog nasljedovanja Krista, kao kod prvih ljudi koji su htjeli biti kao Bog. Da nasljedovanje ne bi otišlo u

krivom smjeru treba Duhu prepustiti da nas preobrazi u sliku Kristovu. Iz toga se rađa i ljubav prema drugima, koja žrtvi daje puni smisao.

Fra Ante Perković u tekstu *Iskustvo žrtve i mučeništva*, kao neposredan svjedok događanja u Vukovaru i u srpskim koncentracijskim logorima 1991. godine, ali i u brizi za prognanike na slobodnom hrvatskom teritoriju, ističe da je često mislio kako nema pravo o tome govoriti kao o vlastitom iskustvu, jer nije podnio zlostavljanje u onoj mjeri u kojoj su ga podnosili drugi, koji su bili mučeni sve do onesposobljavanja za normalan život, pa i do same smrti. »Ali zapravo sve što je narušilo lijep, normalan i kvalitetan život bilo je za mene i za druge žrtva i mučeništvo.« Svakako je autor bio svjedok tuđih žrtava i mučeništva, jer je promatrao, suosjećao i razumio tuđu muku, i tako bio njezinim dionikom. I onda niže opise događaja u kojima su ljudi bili žrtve zločinačke i besmislene politike i želje da se uzme tuđe i napakosti drugome. Na kraju ističe kako je on sam – i ljudi s kojima je dijelio te doživljaje – podnosio žrtve sa smislom, s ponosom i vjerom da je sve to potrebno radi otpora ugrožavanju vrednota pravednosti, slobode i ljubavi.

U tekstu *Štovanje žrtve grada Vukovara* fra Gordan Propadalo, gvardijan vukovarskog samostana, piše o pojavi izraženoj u naslovu, te opisuje uzroke toga štovanja i neke oblike njegova očitovanja. Umjesto da rane koje je neprijatelj zadao Vukovaru, a preko njega i svim domoljubima, budu izvorom opće depresije i malodušnosti, kao što se neprijatelj nadao, iz njih je »potekla svježja krv čudesnog poleta i sveopćeg zanosa u obrani domovine«. Hrvati se danas identificiraju s Vukovarom, te iz godine u godinu u sve većem broju dolaze u grad »iz poštovanja prema prolivenoj krvi nedužnih branitelja i civila. U njima oni gledaju mučenike koji su iz ljubavi prema svojim bližnjima žrtvovali vlastite živote.« Osim raznim oblicima pohoda, od službenih političkih, preko turističkih, školskih, studijskih do vjerskih, ljudi na različite načine izražavaju svoju zahvalnost: od toga da se o Vukovaru pišu znanstveni članci i literarni radovi, snimaju filmovi i objavljuju medijski prilozi, mnoga mjesta i gradovi imenovali su ulice i trgove po Vukovaru, pa sve dotle da se u samostanu i Crkvi ostavljaju različiti darovi kao knjige, slike, kipovi, razne rukotvorine s oznakom određenog kulturnog ili duhovnog ambijenta. Tako je Vukovar zbog svoje žrtve zauzeo jedinstveno hodočasničko mjesto u hrvatskom narodu.

Antropološki i sociološki pristup

U tekstu *Neki empirijski pokazatelji religioznosti stanovništva Vukovara za vrijeme srpske opsade grada (25. kolovoza – 18. studenoga 1991.)* autori Vine Mihaljević i Ivana Bendra propituju kognitivnu i emocionalnu religioznost i osobno religiozno iskustvo. Nastoje utvrditi postoji li značajna promjena u razini religioznosti za vrijeme ratne krize i ugroženosti ljudskog života, poput one

s kojom su se suočili stanovnici grada Vukovara za vrijeme srpske opsade 1991. Dobiveni rezultati pokazuju da je religija i religioznost smislen način suočavanja s kriznim društvenim situacijama opasnim za ljudski život, da se razmjerno teškim stradanjima povećava i značenje religije i religioznosti na osobnoj i kolektivnoj razini, da se intenzivira osobna usmjerenost subjekta na nadnaravno, da se nadnaravnim iskustvom osmišljava nedostatan područje smisla konkretne zbilje te da se u nedostatku i neredovitosti institucijskih religijskih obreda povećava važnost religijskih simbola na osobnoj razini i na razini zajednice. »Religija i osobno religiozno iskustvo, kao način sučeljavanja u kriznoj situaciji, pretvorili su takvu situaciju u obzorje nadnaravnog, transcendencije, u obzorje križa, i stoga ih, u ozračju milosne prisutnosti nadnaravnoga, takvo trpljenje oslobađa a ne kažnjava«, kao što su sami ispitanici istaknuli. Oni su tešku situaciju preživjeli i žive jer su vjerovali.

O činjenici da istina o vukovarskoj žrtvi do danas nije poznata u međunarodnoj (znanstvenoj) zajednici, piše Sanja Špoljar u tekstu *Antropologija Vukovara – strateško razotkrivanje »civilizirajućih misija« i praksi kulture smrti*. (Tekst je objavljen na engleskom pod naslovom: *Anthropology of Vukovar: Strategically Revealing the “Civilizing Missions” and Practices of the Culture of Death*). Autorica tvrdi da se zapravo ti događaji pogrešno interpretiraju i kruto relativistički prikazuju, što je opasno i vodi u negaciju tih događanja na razini internacionalne politike. Tekst je rezultat predanog istraživanja reinvertiranja već invertiranih činjenica na temelju čega se stvara lažna konstrukcija koja postaje temeljem posramljujućih praksi lako usvajanih od moralno i intelektualno lijenih i/ili neuko ograničenih ljudi.

Renato Matić, profesor sociologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, objavio je prilog pod naslovom *Društvo, interes, moć – odnos prema žrtvi* u kojemu raspravlja o odnosu hrvatskog društva prema ratnim žrtvama, tj. prema osobama koje su izravno ili neizravno pogođene ratnim okolnostima u vrijeme agresije i poslije. Ta pretpostavka odgovora na pitanje jesu li ratne žrtve dodatno viktimizirane društvenim odnosom koji su trpjele poslije rata. U prvom dijelu rada analizira autor ukupan odnos društva prema žrtvi, s posebnim naglaskom na društveni kontekst koji je premrežen silnicama interesa i moći. Potom raspravlja je li i koliko human i bezinteresan odnos prema žrtvi nestao pred političkim ili ekonomskim profitom, do kojega se dolazi sustavnom instrumentalizacijom žrtve, a što je u sociologijskoj tradiciji moguće povezati s konceptom moralnog (= moralizatorskog?) poduzetništva, umjesto pravog poduzetništva kao organizacije, inovacije, usavršavanja znanja, kompetentnosti i stvaranja vrijednosti. U završnom dijelu teksta prikazuju se zanemareni društveni potencijali: na osobnom planu pojedinih dobronamjernih građana i njihovih udruga čuvanjem kritičke distance i osobnoga dostojanstva, šutljive javnosti kroz tiho sjećanje, umjetnosti koja se globalno suprotstavlja zlu i slavi žrtvu za slobodu (čudno je da se još nije pojavio trajno dojmljiv film o Vukova-

ru!) i znanosti koja ima potencijal nepristrane i kritičke analize podataka. Tako bi se onemogućilo oduzimanje osobnosti žrtvi i njezina višestruka viktimizacija, a omogućilo bezinteresno poštovanje žrtve i ideja da članovi društva putem primjerene edukacije izbjegnu ponovno stvaranje okolnosti koje bi dovele do novih žrtava.

Društvo hrvatskih intelektualki skupljalo je od travnja od studenoga 1992. godine i obrađivalo dokumente o stradanju hrvatskog naroda u srpskoj agresiji na Republiku Hrvatsku. O tome izvješćuju Rea Fulgosi-Masnjak i Vlasta Vince-Ribarić u prilogu *Stotinu svjedočanstava*. Riječ je o razgovorima s 28 žena i 72 muškarca iz 37 gradova i sela u Republici Hrvatskoj. Među njima, društvo je prikupilo brojna svjedočanstava prognanika, logoraša i drugih stradalnika s vukovarskog područja, koja su objavljena 1993. godine radi toga da se ne zaboravi početak i tijek rata i zločina nad hrvatskim i drugim nesrpskim narodima. Svjedočanstva jasno i nedvojbeno pokazuju da je zločin bio unaprijed planiran, da je proveden sustavno te da su se kršila ljudska prava i međunarodne konvencije o njihovoj zaštiti. U svojoj knjizi jedna od autorica piše: »Čitajući ta svjedočanstva otkrivamo ne samo stravičnu genezu neprijateljskog zločina i zvjerstva, ljudsku patnju i bol žrtava već i nadljudsku snagu, žilavost, herojstvo, dostojanstvo i vjeru u život onih koji su kročili kroz pakao i plamen ovoga strašnog rata.« Ti su ljudi imali snage to još jednom proživjeti svjedočeći o doživljenom. I ne samo to, »ti, koji bi nakon svega trebali osjećati mržnju i osvetu prema svom neprijatelju i krvniku, mogli su čak u sebi naći snage za velikodušno praštanje, suosjećanje i pomirenje«.

Zašto je žrtva pobjednik?

Kad se na kraju čitanja zbornika pitamo zbog čega je žrtva zapravo pobjednik i pod kojim uvjetima, onda uočavamo da se kršćanski teološki odgovori naslanjaju na shvaćanje Isusove žrtve, koja je, s jedne strane, *victima*, nad kojom je izvršeno nasilje, a ona ga raskrinkava kao zlo i ne osvećuje se nego oprašta i time navješćuje ljubav. Konačno se pobjeda očituje u uskrsnuću kojim Otac nagrađuje Isusa. Crkva slavi tu pobjedu i nasljeđuje tu praksu. S druge strane, Isusova žrtva jest i *sacrificium*, svećenički prinos sama sebe Bogu iz ljubavi, čime se ponovno uspostavlja grijehom narušeni odnos između Boga i čovjeka. Besmisao nasilja nadvladava se solidarnim ufanjem u Boga Isusa Krista, radi čega žrtva može oprostiti počinitelju zbog njegova neznanja, odnosno nesvjesnosti zla koje čini. Za sv. Franju, koji je mnogim kršćanima uzor u nasljedovanju Krista, čovjek može biti istinski čovjek samo koliko može smireno podnositi sve nevolje i praštati svima, štoviše zauzimati se za dobro onih koji su nanijeli nepravde i prouzrokovali žrtve, da bi imao život ispunjen mirom i radošću. Dok starozavjetno shvaćanje osmišljava žrtvu kad je povezana s pravednošću, osob-

nim predanjem i Božjom blizinom, Novi zavjet upućuje na djelovanje Duha Svetoga koji čovjeka preobražava u sliku Kristovu iz čega se rađa ljubav prema drugima, pa i uzročnicima nasilja. I konačno, s religioznog stajališta žrtva je pobjednik, jer druge potiče na štovanje njezine vrijednosti i plemenitosti, pa je Vukovar u tom smislu postao hodočasničko mjesto.

Sociološko istraživanje pokazalo je da stanje žrtve potiče porast religioznosti, dakle poziva ljude na povratak Bogu, a to znači moralnim načelima i Božjim zapovijedima, što pridonosi napretku i rastu čovjeka, koji tako svoju žrtvu pretvara u pobjedu. Osim toga, strahota žrtve potiče na znanstveno istraživanje uzroka i okolnosti, što sve pridonosi tome da društvo sazrijeva te u njemu žrtva bude sve više vrednovana i sve manje potrebna. Tome trebaju posebno pridonijeti međunarodne organizacije. I konačno, iskustvo žrtve potiče pojedince i društvo na učenje koje bi pomoglo prevladavanju i izbjegavanju okolnosti koje dovode do stvaranja žrtava.

Naravno da bi se o žrtvi moglo govoriti i još s drugih stajališta, npr. pravno. No čini se da bi onom što je izneseno u zborniku bilo osobito potrebno dodati neke psihološke aspekte koji bi rasvijetlili uzroke koji agresora potiču na to da svoje probleme pokušava riješiti tako da otima drugima i pritom ih uništava. A još je važnije za nas, jer se nalazimo na stani žrtve, vidjeti koliko sama žrtva sudjeluje u stvaranju okolnosti koje ju čine žrtvom i kako ubuduće ukloniti takve elemente vlastitoga stava i ponašanja. To je sigurno teško pitanje, ali je važno, želimo li izbjeći buduće viktimizacije.

Treba najprije podsjetiti na to da je žrtva povezana s boli, a bol je posljedica bilo kakvog čovjekova sukoba sa zakonitostima koje vladaju u stvarnosti. To je evidentno ako problematiku spustimo na fizičku razinu, npr. ako se udarimo o kamen zaboljet će nas i uvidjet ćemo da nismo bili pažljivi i da je bol nastala zbog sukoba relativno osjetljivoga ljudskog tijela s tvrdom materijom. Ili ako se pojavila zubobolja, znamo da je to posljedica nedostatka njege zubi ili smo dobili neku zaraznu bolest jer nismo znali za opasnost ili smo svjesno bili nepažljivi... Kad uzmemo u obzir ono što smo kroz tu bol naučili, nećemo ponavljati ono što je uzrokovalo bol. No tako je i na višoj razini, na razini duha. Kaže Isus: »Kojom mjerom mjerite, vama će se mjeriti« (Mt 7, 2). Nevolje, problemi i boli imaju uzroke u našim pogreškama, grijesima ili lakomislenostima iz prijašnjih razdoblja našeg života ili su nasljedstvo predaka ili prijašnjih generacija – sve do grijeha prvih ljudi. Isus je u evanđelju rekao da su nam »i vlasi na glavi izbrojene« (Mt 10, 30), drugim riječima, da nema slučaja.

Ne bi imalo smisla uzrok tražiti u Božjoj volji, što mnogi vjernici čine. Isus nam je objavio Boga koji nas voli; kakav bi interes on mogao imati u tome da mi trpimo bol? Bol je naš odabir kad pod vidom nekog subjektivnog dobra dolazimo u sukob sa zakonima koje je on stvorio. A on nam se u Bibliji objavio kao saveznik koji nam pomaže u borbi protiv neprijatelja, tj. svega što je za nas nepovoljno, a najviše toga je pohranjeno u našoj svijesti ili podsvijesti. Bol koja se

pojavljuje zapravo je učiteljica koja nas prisiljava da učimo i napredujemo tako da ostvarujemo ono što kaže grčka riječ za obraćenje – *metanoia* – promjena načina mišljenja i osjećanja, tj. usklađivanja s Božjim životnim zakonima.

Kad mislimo na mnoge nevolje koje su nas u životu snašle, vrlo često ćemo pronaći uzrok u drugim ljudima. To je donekle sigurno istina, ali kad malo dublje razmislimo i ispitamo okolnosti onoga što nam se dogodilo, vidjet ćemo da gotovo uvijek imamo sami udjela u tome. Makar samo time što nismo drugoga spriječili da nam učini zlo, pogotovo ako nam se to ponavlja. Nismo naučili ono što smo trebali.

Isto to vrijedi kad je riječ o obiteljima ili narodima. Ako pogledamo što nam se sve događalo kroz povijest, uvijek ćemo doći na glavne uzroke u sebi. Naravno, imali smo jake neprijatelje. I drugi su ih narodi imali, a ipak su ostali samostalni. Nesloga vodećeg sloja našega naroda, olako podvrgavanje pod tuđinsku vlast, pozivanje stranaca u pomoć protiv svojih sunarodnjaka... to su pojave koje se ponavljaju u našoj povijesti. Podijeljen narod lak je plijen za agresore. K tome dolazi nedostatak jasnoga nacionalnog identiteta, kao i dovoljno jakog sloja ljudi koji bi promišljao nacionalnu strategiju... Tu je nespремnost školovanih ljudi, intelektualaca da se udruže i bore za bolje odnose u Hrvatskoj, nego radije odlaze u bogatije i razvijenije zemlje... U zemlji ostaje premalo ljudi koji mogu uspješno voditi politiku, gospodarstvo, znanost... Tako se ne uspijeva razviti svijest potrebna za napredak. To su oblici ponašanja koji su karakteristični za Hrvate. A sve je u posljednje vrijeme pogoršano posljedicama ratova, komunizma i kriminalne tranzicije. Tako jedno uvjetuje i pojačava drugo i stanje postaje sve teže.

Kad je riječ o Vukovaru, jasna nam je krivnja agresora. I ne treba je umanjivati niti njega ekskulpirati. No isto tako ne bi bilo dobro ne vidjeti kako nam agresor čini samo ono što mu mi dopuštamo svojom slabošću, neorganiziranošću, neslogom... Kad uzmemo u obzir realno stanje u kakvom smo se našli prije propasti komunističkoga režima i u raspadu Jugoslavije, teško smo mogli izbjeći žrtve koje su podnijeli branitelji Vukovara i njegovo stanovništvo. No sve ono kasnije dalo se izbjeći boljom organizacijom kako politike, tako i gospodarstva, ali i mnogih pojedinaca... A iznad svega intenzivnim učenjem. A svi događaji oko dvojezičnih ploča i sve napetosti ovih dana uopće nisu bile potrebne. Do njih je došlo zbog štetne borbe za vlast naših stranaka, što se pokazalo sada kao krajnje glupo. Jer te ploče nikome ne koriste, pa ni Srbima koje se valjda time htjelo pridobiti ili umiriti. A nastala je dvostruka šteta: dodatno su povrijeđene vukovarske žrtve, a u svijet idu slike demonstracija u kojima Hrvati nastupaju kao netolerantni i nacionalisti. Sukobi i podjele se pojačavaju, čak se čini da se to radi planirano. A osim toga, snaga se troši na stvari od kojih nikome nema nikakve koristi. Zemlja će pripadati onima koji na njoj budu živjeli i obrađivali je. A sve ovo vodi k tome da će se Hrvati sve više iseljavati iz tih krajeva. Onda ćemo ta područja izgubiti – s dvojezičnim pločama ili bez njih. A nekome je

stalo do toga da se bavimo simbolima, umjesto onim što oni znače, dakle, ploče bi trebale simbolizirati pripadnost zemlji, ali ona se konačno određuje, ostvaruje i potvrđuje prisutnošću, brojem stanovništva, te gospodarskom, političkom, pa i vojnom snagom.

Dakle, da bi žrtva Vukovara donijela pobjedu, potrebno je da oni koji su bili žrtve agresije nauče ono što trebaju naučiti. Inače će i dalje i još više biti žrtve. Uglavnom se koncentriramo na ljutnju i osudu agresora, na nemoćno promatranje kako izvrću činjenice i sebe prikazuju kao žrtve. Doduše, trebalo bi se baviti njima, ali tako da se ozbiljno sluša što govore vodeći ljudi velikosrpskih krugova iz kojih je došla agresija. Oni se nisu promijenili niti su promijenili svoje planove. Samo ih sada provode drugim sredstvima. Trebalo bi razviti dijalog s njima, makar znamo da ih se ne može promijeniti, ali ćemo tako barem bolje shvatiti kako razmišljaju i što kane.

Možemo i trebamo promijeniti sebe. Intenzivno se prihvatiti onoga čime ćemo izbjeći ponavljane situacija u kojima će Hrvatska i Hrvati opet biti žrtve tuđega nasilja. Treba pokrenuti izvanstranačko i međustranačko strateško razmišljanje. Objediniti i umrežiti sve one koji žele Hrvatsku i hoće od nje učiniti snažnu državu i uspješnu zajednicu. Svakako bi Vukovar kao simbol hrvatske žrtve trebao postati mjestom posebnog pijeteta. U Auschwitzu se još ni danas ne svira njemačka himna iz pijeteta prema žrtvama.

Imamo pravo na obranu, ali ne na osvetu. Osveta je novo zlo i novo nasilje. Ali obrana je čin ljubavi, jer smo agresora spriječili da učini zlo i da mu se onda to zlo vrati. Isto tako treba odbaciti svaku pomisao na bilo kakvo zakidanje ili progon Srba ili bilo koje druge manjine. Svi se građani Hrvatske moraju osjećati u njoj kod kuće, pod uvjetom da su lojalni građani. Moraju dobiti sva prava koja manjine imaju u visoko razvijenim europskim zemljama. Ali ne trebamo u tome baš prednjačiti s obzirom na neposrednu prošlost rata i progona. Na taj će način velik dio onih koji bi eventualno ubuduće išli u neke separatističke pokrete od toga odustati. Možda će s vremenom shvatiti da im neće donijeti sreću, ako nama učine zlo. Tako ćemo pobjednici biti mi, ali konačno i oni.

Budući da smo mi žrtve i svjesniji zla koje je nastalo ratnim događanjima, trebamo tražiti načina da promijenimo ono što mi kod sebe možemo popraviti kako se agresija ne bi ponovila. U svakom slučaju potrebno je stvoriti snažnu državu koja će biti u stanju obraniti se od svake buduće moguće agresije fizičke, ali i pravne ili političke. I to mora biti pravedna država za sve. Pobjediti možemo samo ako svoje interese stavimo u kontekst pravednih interesa za sve ljude. Ono što je dobro za nas, mora biti i za druge, za sve.